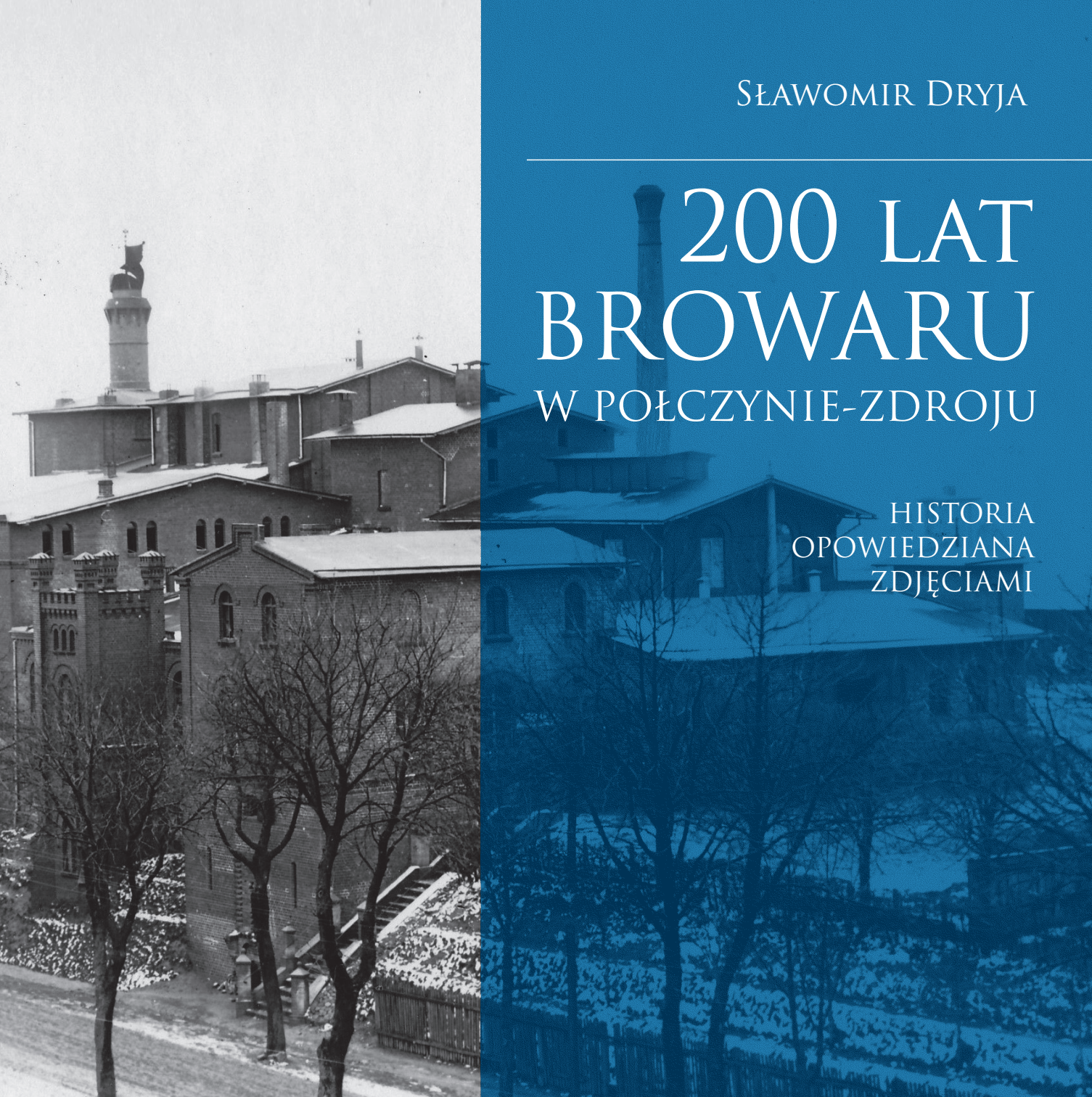

SŁAWOMIR DRYJA

200 LAT BROWARU W POŁCZYNIE-ZDROJU

HISTORIA
OPOWIEDZIANA
ZDJĘCIAMI

200 lat browaru w Połczynie-Zdroju

Historia opowiedziana zdjęciami

Sławomir Dryja

200 lat browaru w Połczynie-Zdroju

Historia opowiedziana zdjęciami

Kraków – Połczyn 2025

Sławomir Dryja
Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie
 <https://orcid.org/0000-0001-5359-3397>
 slawomir.dryja@upjp2.edu.pl

© Copyright by Sławomir Dryja & Księgarnia Akademicka, 2025

Recenzenci

dr inż. Mirosław Janowski, Akademia Górniczo-Hutnicza Kraków
dr hab. Grzegorz Chajko, prof. UPJPII, Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie

Opracowanie redakcyjne

Paulina Więcek

Projekt okładki

Paweł Sepielak

ISBN 978-83-8368-321-8 (druk)
ISBN 978-83-8368-322-5 (PDF)
<https://doi.org/10.12797/9788383683225>

Na okładce wykorzystano zdjęcie przedstawiające widok ogólny na zabudowania browaru od południowego wschodu z pierwszej połowy lat dwudziestych.

HISTORICAL BREWING
RESEARCH CENTER

Projekt badawczy realizowany w Historical Brewing Research Center
Uniwersytetu Papieskiego Jana Pawła II w Krakowie

WYDAWNICTWO KSIĘGARNIA AKADEMICKA

ul. św. Anny 6, 31-008 Kraków
tel.: 12 421-13-87; 12 431-27-43
e-mail: publishing@akademicka.pl
<https://akademicka.pl>

Wstęp

W 2025 roku mija 200 lat od założenia browaru w Połczynie-Zdroju – tym samym należy on do najstarszych zakładów piwowarskich funkcjonujących w naszym kraju. Przez pierwsze 120 lat browar pozostawał w rękach czterech pokoleń rodziny Fuhrmannów. W 1945 roku znalazł się na terenach przyznanych Polsce, jednak historia jego przejęcia przez struktury państwowe była skomplikowana. Po wkroczeniu Sowietów zakład został zajęty przez wojsko, które uruchomiło w nim produkcję na własne potrzeby. W lutym 1946 browar przekazano stronie polskiej. Przez kolejne 45 lat działał jako zakład państwowy, w zmieniających się strukturach organizacyjnych, aż do rozpoczęcia w 1990 roku procesu prywatyzacji. Po upływie kolejnych, niekiedy burzliwych, 35 lat browar funkcjonuje obecnie jako spółka prywatna.

Najważniejsze, że rysują się przed nim optymistyczne perspektywy rozwoju.

Chociaż od jego założenia minęło dużo czasu, browar nie doczekał się jeszcze kompleksowego opracowania o charakterze monograficznym. Nie wiele jest również tekstów o charakterze fragmentarycznym. Niniejsze opracowanie nie rości sobie prawa do wyczerpania tematu. Jego zadaniem jest choćby częściowe wypełnienie dotychczasowej luki.

Baza źródłowa dotycząca historii browaru jest raczej skromna, bowiem większość dokumentów przepadła podczas różnych wydarzeń dziejowych. Te, które szczęśliwie przetrwały, są rozproszone po kilku archiwach państwowych oraz kolekcjach prywatnych; interesujące dokumenty powojenne zachowały się na przykład w zakładowym archiwum browaru. Połczyński browar wyróżnia się jednak pod innym względem – jego historia została

udokumentowana dwoma wyjątkowymi zbiorami fotografii. Bliskie prawdy będzie stwierdzenie, że tak kompleksowym zbiorem nie może pochwalić się żaden inny browar z terenu obecnej Polski.

To opracowanie prezentuje więc historię opowiedzianą zdjęciami. Wybrano ich 61. Uzupełnione informacjami z dostępnych dokumentów tworzą unikalną historię browaru w Polczynie-Zdroju. Co wyjątkowe, posiadane fotografie dokumentują pracę browaru zarówno w okresie międzywojennym (od wczesnych lat dwudziestych), jak i po zakończeniu wojny, kiedy to browar został upaństwowiony.

W sierpniu 2013 roku browar odwiedzili krewni ostatniego przedwojennego właściciela browaru: jego siostrzeniec Rüdiger Fuhrmann wraz z synem. Niedługo po wizycie przekazali oni zbiór fotografii (w formie wysokiej jakości skanów) przechowywanych w rodzinnym archiwum. Wszystkie związane są z historią browaru i dokumentują przemiany architektoniczne zabudowy, wyposażenia technicznego oraz życie codzienne zakładu. Przekazana kolekcja składa się z 51 fotografii. Już pobieżna analiza prowadzi do wniosku, że zdjęcia nie stanowią zwartej całości, gdyż wykonano je na przestrzeni długiego okresu. Najstarsze ujęcia pochodzą z początku lat dwudziestych, a najnowsze z około połowy lat trzydziestych. W tym pozornie krótkim czasie zaszły jednak fundamentalne zmiany.

W latach 1926–1936 Carl Fuhrmann przeprowadził inwestycje, które odmieniły architektoniczny

obraz browaru, a także jego wyposażenie techniczne. Najstarsze zdjęcia oddają obraz zakładu jeszcze w dziewiętnastowiecznym kształcie. Do najcenniejszych należy wizerunek starej warzelni (zapewne jeszcze z lat siedemdziesiątych XIX wieku), ujęcia działu fermentacji wyposażonego w drewniane kadzie czy też leżakowni wypełnionej dębowymi kufami. Kufy odnajdujemy też na innych fotografiach, na ogół leżące na podwórzu browaru i oczekujące na pokrycie wnętrza nową warstwą smoły (taką operację przeprowadzano raz w roku, głównie zimą). Najpóźniej w 1934 drewniane urządzenia na zawsze zniknęły z wyposażenia browaru. Zastąpiono je aluminiowymi i stalowymi tankami – w tamtym czasie był to synonim nowoczesności. Wydaje się, że znaczną część zdjęć wykonano w związku z kolejnymi etapami modernizacji, chcąc w ten sposób uwiecznić wydarzenia ważne w historii browaru. Urządzenia warzelne zainstalowane w 1928 nie wykazują najmniejszych śladów użytkowania. Uwagę zwraca też powszechny ład i porządek.

W 1926 roku Polczyn stał się miejscowością zdrojową i zmienił nazwę (z Polzin na Bad Polzin), co niekiedy ułatwia datowanie poszczególnych fotografii. Niektóre są sygnowane tłoczoną w dolnym prawym rogu nazwą atelier. W jednym przypadku sygnatura jest nieczytelna, natomiast pozostałe zdjęcia wykonała lokalna pracownia Fritza Hahna. Udało się wyróżnić dwie różne sygnatury:

Fritz Hahn, Bad Polzin (te zdjęcia powstały nie wcześniej niż w 1926) oraz Fritz Hahn, Polzin. Ta druga pozornie wskazuje więc na okres przed rokiem 1926, jednak w kilku przypadkach przeczy temu treść zdjęcia, które musiało zostać wykonane po tej dacie. Za logiczne wytłumaczenie tej sprzeczności możemy uznać zwykłą oszczędność; atelier wykorzystywało najpewniej materiały zamówione wcześniej, które – z uwagi na cenę – nie mogły się zmarnować.

Jednorodny charakter posiada za to powojenny zbiór fotografii dostępny w Narodowym Archiwum Cyfrowym. Zdjęcia wykonano pod koniec 1948 roku, prawdopodobnie w związku z wizytacją browaru przez władze zwierzchnie. Połczyńskiej słodowni zlecono produkcję słodu na eksport, co mogło być bezpośrednią przyczyną inspekcji. Kolekcja liczy 45 zdjęć. Tematyka niektórych się

powtarza. Różni je natomiast stopień naświetlenia. Fotografowi zależało na uchwyceniu pracy wszystkich działów, dlatego uwieczniono słodownię, piwnice fermentacyjne i leżakowe, rozlew piwa w beczki i butelki oraz transport.

Rozkład fotografii zamieszczonych w niniejszym opracowaniu odpowiada rytmowi pracy browaru. Na samym początku zaprezentowano przemiany architektoniczne zabudowy browarnej. Kolejne zdjęcia ułożono, poczynając od produkcji słodu, poprzez pracę warzelni, działu fermentacji i leżakowni. Następnie zaprezentowano rozlew do beczek i butelek oraz transport. Ważną częścią książki są fotografie ilustrujące pracę działów pomocniczych: bednarni, kotłowni i elektrowni. Przegląd zamykają ujęcia kantyny pracowniczej oraz przybrowarnej piwiarni, w której konsumowano wyroby połczyńskiego zakładu.

Kalendarium

18 maja 1814 – na świat przyszedł Carl Johann Heinrich Wilhelm Fuhrmann, syn Michela Heinricha (według innych źródeł Johanna) i Charlotte Luise (z domu Piske), założyciel browaru, a zarazem jego drugi właściciel. Carl Johann urodził się w Kieckow (dziś Kikowo, wieś w powiecie białogardzkim, gmina Tychowo).

1823 – Michel Heinrich został odnotowany jako gospodarz w Muttrin (obecnie Motarzyn, dawniej Motarzyno, powiat białogardzki, gmina Tychowo) przy okazji narodzin córki Caroline Wilhelmine. Kolejna córka Michela – Frederike – urodziła się w Połczynie około 1829 roku.

1825 – powstanie browaru. Jego założycielem i pierwszym właścicielem był Michel (według innych

źródeł Johann) Fuhrmann. Zgodnie z rodzinną tradycją Michel Fuhrmann zakupił niewielki browar przy Bärwalder Strasse od niejakiego Seringa za 500 reichstalarów (równowartość szacunkowo 13 kg srebra). Wedle trudnych do potwierdzenia przekazów w okolicy 1852 roku browar miał przenieść się na inne (obecne) miejsce.

Okolo 1830 – budowa budynku mieszkalnego dla pracowników browaru.

1850 – ukończenie budowy kolejnego budynku mieszkalnego dla pracowników.

1858 – urodził się Otto Hermann Alexander Fuhrmann, trzeci właściciel browaru, syn Carla Johanna i Ottilie z domu Neubauer.

12 kwietnia 1869 – ukończenie budowy nowej pechowni (smolarni) beczek.

1870 – zakład przeszedł znaczącą modernizację związaną z wprowadzeniem dolnej fermentacji oraz rozpoczęciem produkcji piw leżakowych. Zapewne wówczas wybudowano nową warzelnię i wprowadzono maszynę parową. Trzynaczyniowy zestaw warzelny pochodził z firmy W. Stavenhagen z Halle. Podobne warzelnie dostarczono browarom w Salzwedel, Dreźnie, Halle czy Anderten k. Hannoveru.

Przed 1874 – zmarł pierwszy właściciel i budowniczy browaru Michel Fuhrmann. Browar został przejęty przez Carla Johanna Fuhrmanna. Jego małżonka Ottilie Albertine Auguste Neubauer (ur. 1827 – zm. 1908) pochodziła z Wangerin (dziś Węgorzyno, powiat łobeski). Carl Johann Fuhrmann prowadził browar do lat osiemdziesiątych XIX wieku.

1877 – ślub Otto Fuhrmanna z Wilhelmine Huldą Berthą Marią Schöнемann (ur. 1864 – zm. 1931), córką miejscowego poczmistrza. Otto Fuhrmann już w momencie ślubu wymieniany był jako zarządca browaru. Ze związku Ottona z Wilhelminą urodziło się sześcioro dzieci.

1880 – mistrzem piwowarskim w Połczynie był Karl Förster. Jego syn Ernst również wykształcił się

w tym zawodzie. Zginął podczas działań wojennych w 1915 roku.

1885 – wybudowano dwusiatkową suszarnię słodu (sita o powierzchni 14 m kw.). Wykonawcą prac była firma Germania z Chemnitz.

22 czerwca 1890 – urodził się Carl Wilhelm Ferdinand Fuhrmann, przyszły (a zarazem ostatni) właściciel browaru. W tymże roku wprowadzono do produkcji białe piwa pszeniczne górnej fermentacji w typie berlińskim.

16 marca 1894 – uruchomiono urządzenia chłodnicze wyprodukowane w zakładach L.A. Riedinger AG z Augsburga. Rozpoczęło to proces odchodzenia od naturalnego lodu używanego w procesie produkcji.

30 listopada 1894 – zmarł Carl Johann Fuhrmann, drugi właściciel browaru. W tym samym roku podjęto przebudowę słodowni (o rocznej produkcji 5 tys. cetnarów słodu), którą zakończono po czterech latach. Wykonawcą prac była firma Germania z Chemnitz.

1895 – podjęto produkcję napojów gazowanych. Ówczesna prasa informowała, że po śmierci Ottona Fuhrmanna firmę odziedziczył jego syn Carl. Prawdopodobnie zarządzał on już wcześniej browarem, tym bardziej iż Otto wymieniany był pod

koniec życia jako rentier. Co ciekawe, przez cały okres własności Ottona Fuhrmanna firma wymieniana była pod nazwą: Carl Fuhrmann Brauerei Polzin. Można założyć, że funkcjonowała pod tą nazwą w latach 1874–1945.

1 lipca 1896 – Johannes Raddatz z Polczyna otrzymał świadectwo czeladnicze wystawione przez Carla Fuhrmanna. Ten unikalny dokument brzmi następująco (tłum. Andrzej Urbanek): „Johannes Raddatz z Polczyna pracował w moim browarze i słodowni jako uczeń i czeladnik od 1 kwietnia 1894 roku do 1 lipca 1896 roku. Przez cały ten okres był on zawsze pilny i porządny i ze wszystkich sił starał się nauczyć wszystkiego, co w naszym fachu określa pilnego czeladnika, na którym można polegać. Raddatz zna się na obsłudze wszystkich działów browaru i słodowni i mogę go polecić jako młodego, pilnego i inteligentnego człowieka wszystkim moim kolegom po fachu. Raddatz opuszcza moją firmę, aby nabrać doświadczenia w innych większych browarach. Mam nadzieję, że przyniesie chwałę miejscu swojej nauki. Życzę mu w dalszej drodze tylko sukcesów. To potwierdzam jako prawdę. Polczyn dnia 1 lipca 1896. Podpisano C. Fuhrmann”.

1897 – w prasie ukazały się ogłoszenia o sprzedaży sprzętu piwowarskiego przez browar Fuhrmanna w Polczynie. Wymieniono m.in.

miedziany kocioł zacierny o pojemności 44 hl oraz wyposażenie suszarni słodu wybudowanej w 1885 roku.

1898 – zakończyła się budowa komina słodowni, prawdopodobnie wieńcząca koniec inwestycji związanej z tym działem produkcyjnym. Suszarnię przebudowała firma Topf z Erfurtu. Komin wraz z wiatrownicą przetrwał kolejne modernizacje oraz zamknięcie słodowni i zachował się do dziś w niemal niezmienionej formie. Ukończono też budowę nowej hali maszyn i elektrowni. Być może od tego momentu zaczęła się elektryfikacja zakładu. Po modernizacjach w latach trzydziestych XX wieku osiągnięto zdolność wytwórczą dwóch milionów kWh rocznie.

1899 – browar zawarł umowę z miastem dotyczącą dostaw wody dla mieszkańców. Umowę zawarto na okres 99 lat.

1900 – ukończona została budowa nowej bednarni i stolarni.

1901 – mistrzem piwowarskim był w tym czasie Otto Kraeusel, członek związku niemieckich mistrzów piwowarstwa i słodowników. Następnie wymieniany jest w latach 1903 i 1904.

1903 – produkcja kształtowała się na poziomie 15 tys. hl piwa rocznie.

1906 – zakończono budowę nowej kotłowni wraz z kominem oraz chłodni. Urządzenia chłodnicze zakupiono w firmie Linde. Zapewne w tym okresie browar odszedł od używania naturalnego lodu w procesie chłodzenia, przedstawiając się w całości na urządzenia chłodnicze. Zakończono też budowę budynku mieszkalnego; po II wojnie światowej został on zamieniony na biura. Mistrzem piwowarskim był Paul Pflleiderer. Następnie wymieniany jest w latach 1910 i 1914.

5 października 1908 – pomiędzy browarem a miastem została zawarta umowa dotycząca dostaw energii elektrycznej. Porozumienie zostało podpisane na okres 99 lat.

1908 – mistrzem piwowarskim był Franz Schüller.

1925 – zmarł Otto Fuhrmann. Prowadzenie browaru przejął jego syn Carl Wilhelm Fuhrmann, który rozpoczął wieloletni proces modernizacji. Carl Wilhelm był absolwentem szkoły piwowarskiej funkcjonującej przy browarze w Freising-Weißenstephan w Bawarii. Browar ten uważa się za najstarszy funkcjonujący zakład na świecie. Obecnie własność kraju związkowego Bawaria. Jest ściśle powiązany z Uniwersytetem Technicznym w Monachium – Technische Universität München, w którym kontynuuje się

tradycję szkolnictwa piwowarskiego. W tym samym roku zakończono budowę (lub znaczącą modernizację) domu mieszkalnego przeznaczonego dla rodziny właściciela.

Lata 1926–1928 – pierwsza faza modernizacji zakładów.

1926 – ukończono budowę nowej warzelni i suszarni słoju (zapewne była to przebudowa i adaptacja już istniejących budynków). W tym czasie powstały również: cementowy zbiornik na wysłodziny, nowa ślusarnia oraz budynek wodociągów wraz z halą filtrów.

1928 – warzelnia wyposażona została w nowe urządzenia wyprodukowane w całości przez zakłady Weigelwerk z Nysy. Z kolei w suszarni zainstalowano pneumatyczne urządzenia do przesypywania słoju systemu Topfa. W tym samym czasie ukończono budowę komina pechowni oraz garażu dla samochodu osobowego.

1929 – wyjątkowo mroźna zima, podczas której zamrzły głęboko posadowione rury wodociągowe. W trudnej sytuacji pomocy mieszkańcom Połczyna udzielał właściciel browaru, Carl Wilhelm Fuhrmann.

Lata 1930–1936 – druga faza modernizacji zakładów.

1930 – ukończono budowę wieży wodnej wraz z towarzyszącą jej stacją zbiorników. Woda czerpana była z czterech odwiertów, o głębokości 22 metry każdy. W tym czasie powstał też budynek administracyjny (spalony podczas wojny i następnie częściowo odbudowany) oraz garaże dla samochodów ciężarowych. Modernizujący się browar miał ich już kilkanaście. Przy garażach zainstalowana została częściowo automatyzowana myjnia.

1931 – zakończono przebudowę słodowni, magazynu zboża (spichlerza) oraz magazynu słoðu. Tym samym domknięto ważny etap modernizacji działu produkcji słoðu. Słodownię wyposażono w nowoczesne urządzenia (min. dwie skrzynie Saladina), dzięki czemu zdolność wytwórcza osiągnęła 1200 ton słoðu rocznie.

1932 – powstała hala do mycia beczek, wzorcownia beczek (cechownia), łaźnie oraz obciągania (rozlewnia) piwa beczkowego. W hali mycia beczek początkowo funkcjonowało stare urządzenie, wkrótce zastąpione nową myjką o wydajności 120 beczek na godzinę, zaopatrzoną w cztery natryski (dwa ciepłe i dwa zimne). Dział rozlewu wyposażony został w trzykranowy izobarometr firmy Bothner, o wydajności pojedynczego kranu 10 hl na godzinę, ze zbiornikiem pośrednim o pojemności 4 hl. Dział

rozlewu stopniowo modernizowano, dostawiając kolejne aluminiowe tanki rozlewcze. Wraz z instalacją tanków do pomieszczenia przeniesiono filtr ramowy do piwa. Jak się wydaje, w tym czasie browar eksperymentował ze stalowymi beczkami, których jednak na szerszą skalę nie wprowadzono (kształtem przypominały one dzisiejsze beczki typu keg, choć ich konstrukcja była inna).

1933 – powstała nowa butelkownia, a także zmodernizowany został dział produkcji wód gazowanych, w którym można było osiągnąć 4500 hl rocznej produkcji. Powstały magazyny wyrobów gotowych. Dział rozlewu wyposażono w myjkę talerzową Schäffler z napędem elektrycznym o wydajności 3 tys. butelek na godzinę oraz dwa automaty do obciążu piwa butelkowego, również firmy Schäffler: 20-kranowy o wydajności 2 tys. butelek na godzinę oraz 30-kranowy o wydajności 3 tys. butelek na godzinę. Mniej więcej w tym samym czasie (lub nieco później) zainstalowano trzy pasteryzatory komorowe z ogrzewaniem parowym, dwa o wydajności 800 butelek na godzinę oraz jeden o wydajności 1200 butelek na godzinę.

1934 – do użytku oddano piwnice leżakowe wyposażone w aluminiowe i stalowe tanki piwne (leżakowe), zarówno stojące, jak i leżące

(horyzontalne). Po zakończeniu inwestycji browar miał ich kilkadziesiąt. Wyposażenie piwnic w tanki rozpoczęło się jeszcze pod koniec lat dwudziestych. Głównym dostawcą była firma Ziemann ze Stuttgartu (w 1926 roku produkcję przeniesiono do Ludwigsburga). Zapewne wówczas zostały ostatecznie wyeliminowane drewniane kufy składowe. Mniej więcej w tym samym okresie powstały piwnice fermentacyjne, co wiązało się z podobnym procesem – eliminacją drewnianych kadzi. Nowy dział wyposażono w betonowe kadzie fermentacyjne z aluminiowymi wkładami, zaopatrzone w system wewnętrznego chłodzenia. Tego samego roku wykończono piwnice pod słodownią i suszarnią. Rozpoczęto też kolejną przebudowę kotłowni.

1935 – ukończono budowę (lub istotną modernizację) wieży chłodniczej wraz z kondensatorem. Powstały też: betonowy bunkier na węgiel nieopodal kotłowni oraz magazyn benzyny i kuchni. Na dziedzińcu browaru, nieopodal domu mieszkalnego właścicieli, wzniesiono oranżerię. W tym czasie (lub w roku 1936) nastąpiła wymiana maszyny parowej L.A. Riedinger AG na nową, z firmy Germania, z dwoma generatorami o mocy 425 KM każdy, oraz wymiana kotłów parowych – zainstalowane zostały urządzenia firmy Weichelt-Wackwitz z Neumark.

1936 – zakończenie drugiego etapu modernizacji. Jako ostatnie powstały: zbiornik wody przy węzownicy, rampa do ekspedycji oraz lodownia usytuowana poza obrębem browaru.

1937 – produkcja piwa kształtowała się na poziomie 50 tys. hl. Co najmniej od tego czasu, a prawdopodobnie aż do zakończenia wojny, kierownikiem technicznym browaru i słodowni był Ernst Lehmann. Dział transportu dysponował 17 ciężarówkami, ciągnikiem i 18 końmi. Zatrudnienie wynosiło 110 osób.

1938 – produkcja piwa wzrosła do 55 tys. hl. W zakładzie produkowano piwa górnej fermentacji (Einfach Malz 4%, Doppel Einfach Malz 12%, Weissbier – Berliner typ 4,6% ekstraktu, Karamel-Vollbier o niskiej zawartości alkoholu) oraz piwa dolnej fermentacji (Polziner Pilsener, Kaiserbier – Helles Lagerbier, Exportbier – Dunkel nach Münchener Art).

1939 – zakład osiągnął najwyższą produkcję przed wybuchem wojny: 65 tys. hl. Produkcja słoðu przekroczyła 1000 ton. W tym czasie zakład dysponował już 23 samochodami ciężarowymi, dwoma ciągnikami i 15 końmi. Zatrudniano 125 pracowników. W tym samym roku Carl Wilhelm Fuhrmann zakupił w Neu Gasthof (okolice Świdwina) posiadłość o powierzchni

Bibliografia

Źródła rękopiśmienne

**Archiwum Towarzystwa Historii Browarnictwa,
Berlin [Gesellschaft für Geschichte
des Brauwesens]**

Zespół aktowy kart informacyjnych browarów z 1937 roku (z późniejszymi uzupełnieniami).

Archiwum Akt Nowych w Warszawie

Departament Przemysłu Spożywczego [seria 8]

281 – Działalność przedsiębiorstw piwowarsko-słodowniczych. Plany pracy, sprawozdania, raporty, korespondencja

326 – Przekazywanie, przejmowanie, dzierżawa przedsiębiorstw piwowarsko-słodowniczych. Korespondencja

Biuro Podsekretarza Stanu dla Spraw Przemysłu Spożywczego [seria 9]

432 – Upaństwowienie browarów. Korespondencja

Biuro Prawne [seria 1.2]

800 – Upaństwowienie browarów, wytwórni win, wód gazowych i octowni na terenie województwa pomorskiego. Kwestionariusze

Ministerstwo Przemysłu i Handlu [zespół 195]

Wydział Przemysłu Prywatnego [seria 11.3]

2868 – Sprawozdania z działalności zrzeszeń przemysłu fermentacyjnego za 1947 i 1948 r.

Ministerstwo Ziem Odzyskanych w Warszawie [zespół 196]

Departament Administracji Publicznej [seria 3]

602 – Reklamacja fachowców niemieckich, zatrudnionych w przemyśle spożywczym, konserwowym i fermentacyjnym. Wykazy, zestawienia, zaświadczenia, korespondencja

Państwowa Komisja Planowania Gospodarczego w Warszawie [zespół 274]

Przemysł Piwowarsko-słodowy [seria 59.12]

14317 – Połczyńskie Zakłady Piwowarsko-Słodownicze.

Paszport techniczno-produkcyjny za 1951 rok

14318 – Połczyńskie Zakłady Piwowarsko-Słodownicze.

Paszport techniczno-produkcyjny. Aktualizacja za lata 1953–1955

14351 – Połczyńskie Zakłady Piwowarsko-Słodownicze.

Browar w Szczecinku. Paszport techniczno-produkcyjny za 1951 rok

14352 – Połczyńskie Zakłady Piwowarsko-Słodownicze.

Browar w Szczecinku. Paszport techniczno-produkcyjny. Aktualizacja za lata 1953–1955

Ministerstwo Finansów w Warszawie [zespół 318]

Przemysł rolno-spożywczy [seria 23.13]

26/5448 – C. Fuhrmann Brauerei Połczyn Zdrój, ul. Żymierskiego 10, pow. Białogard. Orzeczenie, protokoły z załącznikami

Centralny Zarząd Przemysłu Spożywczego w Warszawie [zespół 343]

Samodzielny Oddział Organizacyjny [seria 1.4]

108 – Organizacja Państwowego Zjednoczenia Przemysłu Piwowarsko-Słodowniczego. Zarządzenia, schematy organizacyjne, wykazy podległych przedsiębiorstw, sprawozdania z inspekcji, korespondencja

Archiwum Browaru w Połczynie-Zdroju

Zbiór akt z lat 1945–1990

- Bilans otwarcia Państwowego Browaru w Połczynie-Zdroju, 16 II 1946 r.
- Bilans zamknięcia Państwowego Browaru w Połczynie-Zdroju na dzień 31 XII 1948 r.
- Historia przejścia Państwowego Browaru w Koszalinie 1945 r.
- Inwentarz i bilans otwarcia Browaru Państwowego w Koszalinie, 17 IX 1945 r.
- Plan przemysłowo-produkcyjny Browar Połczyn-Zdrój 1950 r.
- Plan rzeczowo-finansowy 1965 r. [browar Połczyn-Zdrój]
- Plan zbytu produkcji towarowej 1965 r. [browar Połczyn-Zdrój]
- Plany finansowe 1953–1959 r. [browar Połczyn-Zdrój]
- Powszechna inwentaryzacja 1959 r.
- projekt nr 8561, Browar Połczyn-Zdrój, osuszacz poziomy fi 1000, nr 1, 4 IX 1967 r., Pracownia Projektowo-Kosztorysowa, Wrocław, ul. Jedności Narodowej, nr 204, przy Wrocławskich Zakładach Piwowarsko-Słodowniczych
- Urealniony program gospodarki materiałowej [browar] Połczyn-Zdrój 1964–1965

Summary

200 Years of the Brewery in Połczyn-Zdrój

The brewery in Połczyn-Zdrój was established in 1825, so it is one of the oldest plants currently operating in Poland. For the first 120 years, the brewery remained in the hands of four generations of the Fuhrmann family. The brewery was systematically modernized and shortly before the outbreak of World War II was one of the most modern plants in Germany.

In 1945, the brewery was located in the territory granted to Poland, but was occupied by the Red Army, which started production there for the army. Carl Fuhrmann remained in Połczyn-Zdrój and, as an excellent specialist, was engaged by the Russians to work at the brewery. Still in 1945, he ended up in Legnica, where he ran a brewery that remained under Soviet administration.

It was not until February 1946 that the brewery was handed over to the Polish side. Alexander Stromenger was appointed the first post-war director. For the next 45 years the brewery operated as a state-owned plant, under changing organizational structures. This was changed by the privatization process, which began in 1990. After another sometimes turbulent 35 years, the brewery today operates as a private company.

The source base on the history of the brewery is rather modest. Most of the documents were lost during the turbulent events of history. Those that luckily survived are scattered around state archives and private collections. The history of the brewery is documented by two unique collections of photographs. The first dates from the interwar period, the second was created in late 1948. Analysis of the surviving written and photographic sources has produced a fascinating history of the Połczyn-Zdrój brewery.

Keywords: Carl Fuhrmann, brewery, Połczyn-Zdrój, beer, tradition

Zusammenfassung

200 Jahre Brauerei in Bad Polzin/Połczyn-Zdrój

Die Brauerei in Bad Polzin/Połczyn-Zdrój wurde im Jahr 1825 gegründet und gehört damit zu den ältesten noch aktiven Betrieben in Polen. In den ersten 120 Jahren blieb die Brauerei im Besitz von vier Generationen der Familie Fuhrmann und wurde systematisch modernisiert. Kurz vor dem Zweiten Weltkrieg (1939–1945) galt sie als eines der modernsten Unternehmen in Deutschland.

Nach dem Ende des Zweiten Weltkriegs im Jahr 1945 fiel die Brauerei in das nun Polen zugesprochene Territorium. Sie wurde von der Roten Armee übernommen, welche die Produktionskapazitäten zur Deckung des militärischen Bedarfs wieder in Betrieb nahm. Carl Fuhrmann verblieb in Bad Polzin/Połczyn-Zdrój und wurde aufgrund seiner fachlichen Qualifikation von den sowjetischen Behörden zur Mitarbeit in der Brauerei herangezogen. Noch im Jahr 1945 wurde er nach Liegnitz/Legnica versetzt, wo er eine unter sowjetischer Militärverwaltung stehende Brauerei leitete.

Erst im Februar 1946 wurde die Brauerei an die polnische Seite übergeben. Als erster Leiter der Nachkriegszeit wurde Aleksander Stromenger eingesetzt. In den folgenden 45 Jahren wurde die Brauerei als staatlicher Betrieb innerhalb wechselnder organisatorischer Strukturen geführt. Dies änderte sich mit dem im Jahr 1990 eingeleiteten Privatisierungsprozess. Nach weiteren, mitunter turbulenten 35 Jahren besteht die Brauerei heute als privatwirtschaftliches Unternehmen.

Die Quellenlage zur Geschichte der Brauerei ist eher dürftig. Ein Großteil der Dokumente ging im Zuge stürmischer historischer Ereignisse verloren. Die wenigen erhalten gebliebenen Unterlagen sind heute auf staatliche Archive und private Sammlungen verstreut. Die Geschichte der Brauerei wird durch zwei einzigartige Fotosammlungen dokumentiert: Während die eine aus der Zwischenkriegszeit stammt, entstand die andere Ende des Jahres 1948. Die Analyse der erhaltenen schriftlichen und

fotografischen Quellen ermöglichte die Rekonstruktion einer faszinierenden Geschichte der Brauerei in Bad Polzin/Połczyn-Zdrój.

Schlüsselwörter: Carl Fuhrmann, Brauerei, Połczyn-Zdrój, Bier, Tradition

Indeks osobowy

Brzeziński Henryk 70

Büssing Heinrich 63

Chmielewski Maksymilian 70

Chodanowicz Władysław 21

Drews Karl 62

Förster Ernst 10

Förster Karl 10

Fuhrmann Carl Johann Heinrich Wilhelm 9-11

Fuhrmann Carl Wilhelm Ferdinand 6, 10, 12, 14-15, 22,
56, 84

Fuhrmann Caroline Wilhelmine 9

Fuhrmann Charlotte Luise 9

Fuhrmann Frederike 9

Fuhrmann Michel Heinrich 9-10

Fuhrmann Ottilie 9-10

Fuhrmann Otto Hermann Alexander 9-12

Fuhrmann Rüdiger 6

Fuhrmann Wilhelmine Hulda Bertha Maria 10

Hahn Fritz 6-7

Hałuszczak Bronisław 20

Heringer, główny piwowar 75

Hess Jozef 15

Jasiński Józef 16

Kamiński Bolesław 18-19, 52, 57

Kolibabka Alfons 20

Kraeusel Otto 11

Krause, pracownik 75

Krukowski Jan 22

Lehmann Ernst 14

Łagunow Fieofan 15

Mauer Józef 20

Minc Hilary 67

Miner Józef 20

Pfleiderer Paul 12
Pofahl, pracownik 75

Rachlin Włodzimierz 16
Raddatz Johannes 11
Rahn, robotnik 75
Rajner Tadeusz 17
Reif Ludwig 15
Richter, bednarz 75
Różański Henryk 15
Rudny Eugeniusz 16

Schüler Franz 12
Sering, właściciel browaru 9
Stromenger Aleksander 16-18
Szwejkowski Longin 16

Świstowicz Stefan 20

Tauer Oldrzych 19

Urbanek Andrzej 11

Zienkiewicz Jan 20

Żehaluk Marian 19

Spis treści

Wstęp	5
Kalendarium	9
Zabudowania browarne	25
Produkcja słodu	30
Śrutowanie słodu	33
Warzelnia – serce browaru	35
Chłodzenie brzezki	39
Fermentacja	41
Leżakownia	44
Rozlew do beczek i butelek	48
Wytwórnia lemoniad	58
Magazyn wyrobów gotowych	60
Transport	61
Laboratorium – kontrola jakości słodu i piwa	69
Magazyn chmielu	71
Działy pomocnicze – bednarnia i smolarnia (pechownia)	72
Kotłownia, elektrownia, maszynownia i urządzenia techniczne	76
Kantyna dla pracowników	83
Przybrowarna piwiarnia	84
Bibliografia	85
Summary	91
Zusammenfassung	93
Indeks osobowy	95

W 2025 roku browar w Połczynie-Zdroju obchodzi rocznicę dwustulecia istnienia, co oznacza, że jest jednym z najstarszych zakładów funkcjonujących obecnie w Polsce. Przez pierwsze 120 lat browar pozostawał w rękach czterech pokoleń rodziny Fuhrmannów. W tym czasie browar był systematycznie modernizowany i na krótko przed wybuchem II wojny światowej należał do najnowocześniejszych zakładów na Pomorzu.

W 1945 roku browar znalazł się na terenach przyznanych Polsce, jednak został zajęty przez Armię Czerwoną, która uruchomiła w nim produkcję na potrzeby wojska. Dopiero w lutym 1946 roku browar został przekazany stronie polskiej, by przez kolejne 45 lat funkcjonować jako zakład państwowy, w zmieniających się strukturach organizacyjnych. Zmienił to proces prywatyzacji, rozpoczęty w 1990 roku. Po upływie kolejnych, niekiedy trudnych 35 lat, browar funkcjonuje dziś jako spółka prywatna.

Baza źródłowa dotycząca historii browaru jest raczej skromna. Większość dokumentów przepadła podczas burzliwych wydarzeń dziejowych. Te, które szczęśliwie przetrwały, rozproszone są po archiwach państwowych i kolekcjach prywatnych. Historię browaru dokumentują jednak dwa unikalne zbiory fotografii. Pierwszy pochodzi z okresu międzywojennego, drugi powstał pod koniec 1948 roku. Nie będzie przesady w stwierdzeniu, że pod tym względem połczyński browar jest wyjątkiem w skali całego kraju.

